

Kršćanstvo i poganska tradicija

Simeonov, Marta

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:768153>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Marta Simeonov

KRŠĆANSTVO I POGANSKA TRADICIJA

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

MARTA SIMEONOV

KRŠĆANSTVO I POGANSKA TRADICIJA

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Ivan Markešić

Sumentor: Erik Brezovec, mag. soc. et mag. educ. soc.

Zagreb, 2019.

U toku historijskog razvitka mnogi su ljudi spoznali da su težnje svih religija da želje ostvaruju molitvama, obredima i ceremonijama upućenim natprirodnim bićima, bogovima i svecima – najobičnija samoobmana, najobičnije samozavaravanje, jer u prirodnom svijetu ne postoje nikakva viša bića, nikakvi duhovi koji bi uslišavali molitve i na prirodne sile djelovali u korist ovog ili onog čovjeka, ovog ili onog naroda, ove ili one klase, a na štetu drugog čovjeka, drugog naroda, druge klase.

(Svijet i život u legendama; Maja Kolman-Rukavina i dr. Oleg Mandić)

Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. RELIGIJA	2
2.1. Religija u sociološkoj perspektivi	2
2. 2. Sociološka razmatranja religije – Durkheim, Weber i Marx.....	3
2.3 Značaj religije	6
2. 4. Kršćanstvo.....	7
3.POGANSKI KORIJENI KRŠĆANSKIH SVETKOVINA	9
3.1. BOŽIĆ.....	9
3.2. BOGOJAVLJENJE	11
3.3. USKRS.....	13
3.4. Blagdan Duhova i Duh Sveti	15
4. ISUS KRIST	16
4.1. Isus Krist i egipatski bog Oziris/Hor.....	16
5.ZAKLJUČAK	18
6.POPIS LITERATURE I KORIŠTENIH IZVORA	19

1. Uvod

Kršćanstvo, jedna od najvećih monoteističkih religija u svijetu, oštro se odjeljuje od bilo kakvog oblika drevnih, paganskih vjerovanja te je predstavljena kao istinita, utjelovljena vjera. U ovom radu analizirat će se kršćanski blagdani i njihovi stvarni temelji, kao i podrijetlo glavnog lika Isusa Krista. Počevši od socioloških perspektiva na religiju pa do poganskih korijena kršćanstva, u radu će se objasniti otkud zapravo dolaze najveće svetkovine ove religije.

Prvi dio rada započinje s sociološkim teorijama religije posebno se osvrćući na perspektive Emilea Durkheima, Maxa Webera i Karla Marxa. Zatim, objašnjava se značaj religije u drevnom svijetu koji je mnogo drugačiji nego danas jer društvo ne ovisi više o religiji, već o ekonomiji. Također, ukratko je prikazan sinopsis kršćanske religije koji se kroz daljnja poglavlja upotpunjuje. U drugom poglavlju razrađuju se glavni kršćanski blagdani – Božić, Bogojavljenje, Uskrs i Duhovi te se dokazuju njihovi paganski korijeni, kao i način na koji se kršćanstvo širilo. Nijedna religija ne dolazi sasvim miroljubivo.

Treći dio rada posvećen je autentičnosti i originalnosti lika Isusa koji nije ni prvi niti jedini spasitelj čovječanstva razapet na križu. Često se uzima da je Isus doista bio povijesna osoba, no ustvari je on samo najrelevantniji i najprihvaćeniji mita koji su ljudi željeli da postane istina.

Konačno, posljednji dio rada zaključuje navedene probleme.

2. RELIGIJA

2.1. Religija u sociološkoj perspektivi

Od pamtivijeka, vjera i opčinjenost transcendencijom su neizostavni segmenti društva. Vjerovanje u nadnaravno, bogove ili Boga, sudbinu, proročanstva ili u nedokučive životne sile svojstveno je čovjekovoj egzistenciji. Smisao svojih života ljudi traže izvan sebe samih, u nečem višem od njih – traže utjehu i sigurnost da njihova svijest o vlastitom postojanju nije usamljena i prazna, već da je određena „zvijezdama”, „Božjim planom” ili nečim drugim.

U tom smislu, *religioznost* je subjektivan izričaj i osjećaj štovanja nekog božanstva koji osoba sama njeguje. Iako je pojam *duhovnosti* vezan uz religioznost, neki autori ga čvrsto odvajaju jer smatraju da se pod duhovnošću misli na vlastita metafizička uvjerenja i traganje za dušom, smislom i vlastitom transcendencijom (McNamara Berry et al., 2010). Međutim, kada vjera postane univerzalna kao dio društva koji je gotovo norma, tada se misli na *religiju*. Religija je sustav, institucija, splet normi,

običaja, rituala i vrijednosti prema kojem društvo štuje nešto sveto, a Durkheim bi rekao da ono putem religije štuje samo sebe.

2. 2. Sociološka razmatranja religije – Durkheim, Weber i Marx

U sociološkim teorijama religije, razlikuju se tri perspektive: konfliktna teorija Karla Marxa, spasenjska teorija Maxa Webera i funkcionalistička teorija Emilea Durkheima.

Emile Durkheim i funkcionalizam

Funkcionalistička perspektiva u sociologiji na čelu s E. Durkheimom, religiju određuje kao dio društvenog života koji održava i regulira socijalni red i poredak. Ona jača solidarnost i društvenu koheziju. Durkheim je u sociološkom teoriziranju religije više bio zainteresiran za njezinu socijalnu funkciju i način na koji ona utječe na društvo negoli na njezino metafizičko značenje. Bez obzira na to kakva je neka religija – da li je antička, totemistička, politeistička, uključuje li žrtve božanstvima, itd., Durkheim objašnjava da sve religije imaju objektivne zajedničke elemente koji ju čine religijom (Durkheim, 1912: 17):

„At the foundation of all systems of belief and all cults, there ought to be necessarily a certain number of fundamental representations or conceptions of ritual attitudes which, in spite of the diversity of forms which they have taken, have the same objective significance and fulfill the same functions everywhere. These are the permanent elements which constitute that which is permanent and human in religion; they form all the objective contents of the idea which is expressed when one speaks of *religion* in general.”

Također, svrha religije nije ona sama, odnosno ono što se smatra svetim, božanskim, uzvišenim – iako se štuje nadnaravno, nešto moćnije od čovjeka, to nadnaravno ili sveto služi društvenoj zajednici kao čimbenik regulacije svakodnevnog života. Religija daje smisao i razloge zašto je nešto takvo kakvo je, a to se u dalekoj prošlosti osobito odnosilo na izmjene godišnjih doba, izlazak i zalazak Sunca i Mjeseca, kretanja zvijezda, dolazak proljeća, vrijeme žetve, branje plodova, i sl. (Durkheim, 1912: 43).

Dvije karakteristike čine religiju dijelom društva, a to su *vjerovanja (beliefs)* i *rituali (rites)*. Vjerovanja su zajednička uvjerenja i vrijednosti koje dijeli kolektivitet, a rituali su radnje koje ispunjavaju ta vjerovanja i kroz njih se jača socijalna integracija i solidarnost (Jones, 1986).

Dakle, Durkheim religiju definira kao sustav vjerovanja i običaja koji štuje sveto, uzdiže ga iznad profanog i na taj način stvara društvenu zajednicu sa univerzalnim moralom (Durkheim, 1995: 44).

Max Weber i spasenjska religija

U svojoj knjizi *Sociologija religije*, Weber razmatra religiju po njenoj *spasenjskoj* ulozi. Srž vjerovanja religije (osobito kršćanstva) je spasenje (*salvation*), odrješenje od grijeha i svih nevolja ovozemaljskog života. Ona je motivacija prema kojoj ljudi žive u društvu. Kako napominje u *Protestantskoj etici i duhu kapitalizma*, glavno je obilježje etike protestanata rad jer njihov Bog to zahtijeva. Konstantnim radom iskupiti će se njihove duše i Bog će ih primiti na nebo k sebi. Na taj način, egzistencijalno pitanje njihovih života i postojanja su determinirani, a vjera u zajedničke morale i vrijednosti omogućuje društveni red i sklad. Međutim, neke religije poput budizma, nemaju boga i određene su više etičkim načelima i moralom nego štovanju, ali također teže spasenju (Weber, 1922: 147). Spasenje je tako način života, težnja ka višoj sili koju pojedinac ostvaruje dijeleći vrijednosti kao što su krepkost, dobrota i skromnost s ostalim članovima zajednice. Ono što obilježuje pojam spasenja je odrješenje od fizičkih, psiholoških i društvenih patnji zemaljskog života, no isto tako može značiti slobodu od prolaznosti života kao takve. Weber još nadodaje da se spasenje može izravno odnositi na pojedinca – na osobno odrješenje od postojanja, od grijeha, itd. (Weber, 1922: 149).

Religija je „ljepilo” društvene zajednice i Weber smatra da iz nje potiču socijalni i ekonomski poredak što pobliže objašnjava u *Protestantskoj etici i duhu kapitalizma*: kapitalizam je nastao iz vjerovanja i radne etike kalvinista koji su smatrali da što više vremena u životu provedu radeći, to su bliži Bogu i spasenju. Iz toga je, prema autoru, krenula akumulacija dobara i radne snage. No, napominje i da religijske motivacije kao i težnja spasenju ne moraju uopće utjecati na društveni razvoj i socio-ekonomsko uređenje zajednice (Weber, 1922: 150).

Kad-tad, ljudi su uvidjeli da njihovo sveto, omnipotentno božanstvo (najčešće Bog), gleda na nered u svijetu s ravnodušnošću. Zašto, pitali bi se, se Bog ne miješa u svijet koji je stvorio i kako opravdati postojanje zla? Ova razmatranja spadaju pod pojam teodiceje, odnosno opravdavanja božanskog postojanja i moći i istovremene prisutnosti zla, boli i nevolja. Weber je teodiceju podijelio na tri oblika od kojih je prvi *predodređenost* (Weber, 1922: 143):

As people continued to reflect about the insoluble problem of the imperfections of the world in the light of god's omnipotence, one result was inevitable: the conception of an unimaginably great ethical chasm between the transcendental god and the human being continuously enmeshed in the toils of new sin.

Drugim riječima, bog je izvan mogućnosti ljudskog razumijevanja jer obitava u nadzemaljskom carstvu, stoga čovjek ne može dokučiti božanske namjere, planove i stvaranja. Kao u Knjizi o Jobu,

bog mora biti odijeljen iznad svih etičkih shvaćanja čovjeka i ostati vječni, šutljivi misterij (Weber, 1922: 143).

Nadalje, drugi teodicejski oblik je *dualizam* koji naglašava da postoje dobro i zlo kao takvi, bez obzira na boga i oni su u stalnom sukobu. Čovjek, iako se nalazi na strani „dobra”, može „pasti” u grijeh i zlo. Sva patnja i nesavršenosti u svijetu su tako opravdane stalnim konfliktom dviju sila – svijetla i tame, i proces pročišćavanja svijetla od tame je neprekidan, a u tom se metežu nalaze ljudi kao posrednici i sudionici (Weber, 1922: 145).

Treća forma teodiceje je indijski princip karme prema kojem djelovanja pojedinca u sadašnjem životu određuju posljedice za njegovu/njezinu dušu nakon što napusti ovaj život. Odnosno, duša se može reinkarnirati, bilo ponovno u čovjeka, u životinju ili pak nešto blizu božanskome. Koliko dobrog netko učini, toliko će mu/joj se i vratiti (Weber, 1922: 145):

The finiteness of earthly life is the consequence of the finiteness of good or evil deeds in the previous life of a particular soul. What may appear from the viewpoint of a theory of compensation as unjust suffering in the terrestrial life of a person should be regarded as atonement for sin in a previous existence.

Kao i Durkheim, i Weber objašnjava funkcije religije, ali je fokus na tome kako religija uređuje život i red neke društvene zajednice te kako, u teodicejskom smislu, utječe na ponašanje pojedinca.

Konfliktna teorija Karla Marxa

„Opijum za narod” je jedna od prvih stvari koje padnu na pamet kada se misli na Marxa i religiju. Iako se ovaj citat često pogrešno shvaća, Marx nije smatrao da je religija loša, već da se koristi na način koji škodi društvu, osobito radničkoj klasi. Pun citat glasi:

Religion is the sigh of the oppressed creature, the sentiment of a heartless world and the soul of soulless conditions. It is the opium of the people.¹

Iz ovoga je vidljivo da Marx religiju nije smatrao otrovom, već upravo suprotno – ona stoji za sve ono što ljudi žele postići i za čime čeznu, predstavlja jezgru ljudskosti. No, ona se koristi kao sredstvo održavanja *statusa quo* – da su socijalne razlike takve kakve jesu, finalne, te da ništa ne treba niti je moguće promijeniti. Sav jad koji ljudi podnose, osobito proletarijat, je dio „Božjeg plana” ili „Božje volje”, stoga su patnja i bol „ulaznica” za onostrani, besmrtni život i na taj način stvaraju pomirenost

1 <https://revisesociology.com/2018/07/10/marxist-perspective-religion/>

čovjeka sa njegovom otuđenosti (Thompson, 2018). Marxova konfliktna teorija centrirana je na kapitalistički ustroj društva i socijalnu nejednakost koja u drevnim religijama nije bila prisutna.

2.3 Značaj religije

U doba kada nije bilo nikakvih tehnologija kakve imamo danas, već su ljudi imali samo jedni druge, prirodu i njezine promjene, smisao i značenje njihovih života pronalazili su u zvijezdama, Suncu i prirodnim pojavama koje su ih okruživale kroz godišnja doba. Ciklusima koji su upravljali njihovim životima (proljeće, ljeto, jesen, zima) nadjenuli su božanske osobine i stvarali o njima priče, mitove i legende koji su prerasli u religije. Stari narodi poput Babilonaca, Asiraca, Rimljana, Grka, Azteka i starih Egipćana nisu poznavali prirodne zakone – nisu znali otkud dolaze Sunce i nebeska tijela, što uzrokuje izmjenu dana i noći te godišnjih doba, kako rastu biljke i zašto cvjetaju u proljeće i slično. Svemu tome, oni su pridavali vlastita značenja i simbolizam. Svijet je onda bio ogromna nepoznanica prepuna bogova, duhova, demona i strašnih sila koje je trebalo umilostiviti i poštovati ih, a s vremenom ih što bolje iskoristiti za vlastiti opstanak. Naspram ondašnjih vremena, današnji svijet je raščaran, rekao bi Weber.

Uz to, preživljavanje je bilo ključno i ovisilo je o agrokulturi, zemljoradnji i stočarstvu, stoga su se kultovi, običaji i korijeni religija vrtili upravo oko upravljanja i pospješivanja tih djelatnosti (Kolman-Rukavina, Mandić, 1961: 7):

Na vrlo niskoj etapi društvenog i umnog razvitka ljudi su u dalekoj prošlosti vjerovali da te sile imaju razum i volju i da ih mogu usmjeravati bilo na korist, bilo na štetu ljudi. Obraćali su im se molitvama, priređujući pritom razne obrede i ceremonije i prinoseći im na žrtvu ono što im je bilo najdragocjenije i najpotrebnije [od biljnih plodova do ljudskih bića] jer su vjerovali da je to jedini put i način da od tih sila izmole svoj opstanak, sigurnost i veću plodnost njih samih, njihove stoke i obrađenog zemljišta.

Ljudi su bili neobrazovani, malo tko je znao čitati. Usmena predaja, primarna socijalizacija i mehanička solidarnost bili su ključni za fizički, ali i kulturološki opstanak neke zajednice. Društvena kohezija mnogo je više ovisila o religioznom značenju nego danas jer ljudi nisu poznavali znanost niti nekakvu visoku tehnologiju koja bi im otkrila zašto se izmjenjuju noć i dan; oni su tome sami morali dati objašnjenje i smisao.

Osobito važnu ulogu u drevnom svijetu imalo je sunce. Ono se smatralo izvorom i obnoviteljem života kao i „dušom svijeta” jer izlazi i zalazi – drugim riječima, vječno uskrsava. Mnogi narodi su, vjerujući u moć plodnosti sunca, prinosili mu razne žrtve – od voća do ljudi – ne bi li na taj način osigurali rast biljaka i opstanak u idućem dobu. Vinova loza i žito bili su među prvim plodovima te su se smatrali simbolima sunčeve snage i nudili se u posebnim ritualima. „Solarni

junaci”, odnosno mesije, spasitelji i otkupitelji starih religija često su personifikacije sunca koji na zemlju dolaze kao učitelji agrikulture i vode čovječanstvo ka višem stupnju razvoja (Acharya, 2009: 161).

2. 4. Kršćanstvo

Simbol križa postavljen je na svakom kutku Zemlje i predstavlja jednu od najvećih monoteističkih religija – kršćanstvo. Iako ova religija ima više unutrnjih frakcija kao što su protestantizam, katolicizam, monofizitizam, nestorijanizam i pravoslavlje te nekoliko crkava (Katolička, protestantska, pravoslavna i istočna pretkalcedonska crkva), svima je zajednička vjera u njezinog utemeljitelja Isusa Krista te nauk po Svetom Pismu, tj. evanđeljima.

Kršćanstvo pripada tipu povijesne, proročke i objavljene religije, etično-mistične strukture, spasenjski i eshatološki² usmjerene. (*Hrvatska Enciklopedija*)

Korijeni kršćanstva sežu u I. stoljeće u Palestini gdje je ono nastalo unutar židovstva, a proširilo se zahvaljujući apostolu Pavlu i njegovim misijskim putovanjima. Kršćani žive po normativnim vrijednostima Biblije – Svetog pisma koje se dijeli na Stari zavjet i Novi zavjet i za njih je ono i ljudska i Božja riječ. Također, izvor njihovog nauka je i usmena predaja (tradicija) (*Hrvatska Enciklopedija*). Za razliku od židovstva koje prihvaća samo starozavjetni monoteizam, kršćanstvo je uvelo i vjerovanje u Sveto Trojstvo – Oca, Sina i Duha Svetog. Sin (Isus Krist) i Duh Sveti su dijelovi jednoga Boga. Njihova zajednica vjernika se naziva Crkvom:

U Katoličkoj crkvi prevladava strogo centraliziran i hijerarhiziran crkveni ustroj (papa, biskupi, kler, vjernici), u pravoslavnim i pretkalcedonskim crkvama sinodalno načelo (sveti sinod s patrijarhom ili mitropolitom na čelu), a u protestantskim crkvama prezbiterialno ili kongrecionističko načelo, bez svećeničke hijerarhije. Katolička je crkva nadnacionalna, pravoslavne su i pretkalcedonske autokefalne, neke su protestantske crkve bile ili još uvijek jesu državne, a negdje je vladar ujedno i vrhovni crkveni poglavar (Anglikanska crkva). (*Hrvatska Enciklopedija*)

Temeljne vjerske istine kršćanstva

Kršćanska vjeroispovijest se temelji na 5 glavnih istina koje su donesene na prvim ekumenskim koncilima³:

2 Eshatologija – grana teologije koja proučava bilo koji sustav doktrina koji se tiče Posljednjeg suda, smrti, budućnosti, itd. (<https://www.dictionary.com/browse/eschatology?s=t>)

3 Ekumenski koncili – u kršćanskim crkvama, sabori kojima prisustvuju biskupi, teolozi i drugi crkveni dostojanstvenici radi savjetovanja o važnim pitanjima crkvenog nauka i discipline. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32720>

1. *Monoteizam* – vjera u jednog, transcendentnog Boga koji je različit od svijeta i čija je objava sadržana u Bibliji, te u Trojstvo (u Bogu su tri osobe: Otac, Sin i Duh Sveti)
2. Božja providnost i stvaranje (Bog je sve stvorio i svime upravlja)
3. Utjelovljenje i otkupljenje (Isus Krist, Sin Božji, postao je čovjekom da bi otkupio čovječanstvo od grijeha)
4. Besmrtnost ljudske duše i uskrsnuće tijela
5. Posljednje stvari (smrt, presuda, raj ili pakao) uvjetovane su Božjom milošću i čovjekovim etičkim ponašanjem

Pored toga, nakon crkvenog raskola 1054. godine Katolička je crkva dodala još neke dogme (vjerske istine): čistilište, Marijino bezgrešno začeće, papinska nezabludivost i Marijino uznesenje na nebo (*Hrvatska Enciklopedija*).

Isusovo otkupljenje čovječanstva

U četiri evanđelja (Matej, Marko, Luka i Ivan), Novom Zavjetu, zapisan je život Isusa Krista, temelj kršćanske vjere. Evanđelja se u nekim dijelovima ne podudaraju, no katolici vjeruju u objedinjenu priču o Isusu i Božju objavu.

Po navještenju anđela Gabrijela, Marija je bezgrešno začela po Duhu Svetom 25. ožujka. Rodila je sina Isusa u štalici u Betlehemu, netom prije nego je umro judejski kralj Herod (6. st. prije Krista). Malog Isusa došla su posjetiti tri maga/kralja – Baltazar, Melkior i Gašpar te su mu donijeli darove. Nema zapisa o Isusovom djetinjstvu, no po Markovom evanđelju Isus je otišao krstiti se kod Ivana Krstitelja na rijeku Jordan i nakon toga je poslan u pustinju na četrdeset dana gdje ga je iskušavao Đavao. Onda, Isus postaje putujući iscjeljitelj, čudotvorac i propovjednik Božje riječi; širi učenja iz Evanđelja i okuplja dvanaest apostola. Izabrao je apostole Petra, Jakova i Ivana da pođu s njim na goru gdje se Isus pred njima preobražuje kao Isus Krist, Božji Sin i Spasitelj. Zatim, on nastavlja propovijedati i narod ga počinje slijediti, no ne bez posljedica. Farizeji se oštro protive Isusovom nauku i deklariraju ga heretikom, stoga on biva uhićen, primoran da nosi svoj križ na kojem ga raspinju i umire. Tri dana poslije, Isus uskrsne i ponovno se objavljuje svojim apostolima, a zatim je uznesen na nebo k Ocu.⁴

Tradicija i običaji kršćanstva protežu se kroz povijest čitave zapadnjačke civilizacije. Dapače, ništa nije toliko oblikovalo Europu i održalo se do danas kao što to čine simbol križa i izgradnja crkava.

4 <https://owlcation.com/humanities/Summary-of-New-Testament-Bible-Books>
<https://www.britannica.com/biography/Jesus#targetText=Jesus%2C%20also%20called%20Jesus%20Christ.as%20the%20Incarnation%20of%20God.>

3. POGANSKI KORIJENI KRŠĆANSKIH SVETKOVINA

U ovom poglavlju analizirat će se glavne kršćanske svetkovine i slavlja koji, osim nauka iz Svetog pisma, sadržavaju mnoge neobične običaje, ali su već stoljećima dio tradicije.

3.1. BOŽIĆ

Božić je danas slavljenje rođenja Božjeg Sina, Isusa Krista. Iščekivanje tog događaja počinje adventom, prve nedjelje u prosincu, a sam Božić je uvijek 25. prosinca i dan prije prethodi mu Badnjak.

U nas, na početku adventa stavlja se ukrasni vijenac na vrata, često sačinjen od iglica zimzelenog drveća i ukrašen vrpcama, perlicama ili čak imelom, a u kuću se također postavlja vijenac s četiri svijeće i jedna se pali svake adventske nedjelje. Dakako, božićno slavlje nije rezervirano samo za četiri zida – razni svijetleći ukrasi s motivima Djeda Mraza, saonica i crvenonosog Rudolfa, lampice i kuglice ukrašavaju zimzelena stabla na gradskim trgovima i pored crkvenih oltara. No, najviše do izražaja dolazi konzumeristička opsesija s trošenjem novaca, obdarivanjem poklonima, božićni popusti i *shopping* ludnica te adventske reklame koje krenu odmah nakon Noći vještica.

Kakve veze ima Mali Isus sa ukrašenom jelkom, ili Djed Mraz s 25. prosinca? Čemu sva ta raskoš, veselje i darovi?

Isus je, iako diskutabilno da li je uopće bio prava osoba, rođen u jesen 7. godine prije Krista ili u proljeće 6. godine (Bešker, 2004). Međutim, tek u 5. stoljeću (prema drugim izvorima u 4. st.) je Crkva proglasila 25. prosinca kao datum Isusovog rođenja (Kolman-Rukavina, Mandić, 1961).

Naime, prihvaćanje kršćanske vjere nije išlo glatko kao što to piše u Evanđeljima jer je mnogo starih naroda bilo politeističko te su, kao i njihovi preci, čvrsto vjerovali u svoje „poganske” običaje i tradiciju. Nisu imali nikakvih razloga odjednom prihvatiti monoteističku, spasenjsku religiju koja se proglašavala ispravnom, niti je ijedno nametanje vjere ikad bilo sasvim miroljubivo. Također, ustaljeno je vjerovanje da se kršćanstvo brzo širilo i da su ga narodi objeručke prihvaćali kao vodu u pustinji, no to nije bio slučaj. „Poganima” i „barbarima” nije trebala nova, otkupiteljska vjera sa nadom u besmrtnost i boljom etikom. Imali su vlastite religije i kultove koje su štovali daleko prije pojave kršćanstva i oni su bili usredotočeni na poljoprivredu i izmjenu godišnjih doba, što je bilo u uskoj vezi s njihovim načinom života. (Walker, prema: Acharya, 2009: 16). Kako je bilo mnogo otpora, kršćani su nastojali iskorijeniti poganske običaje obezvređujući ih i zastrašujući pogane sa prijetnjama izgaranja u paklu, no kada to nije bilo dovoljno, doneseni su zakoni koju su zabranjivali poganske svećenike i blagdane te sve oblike „praznovjerja” (Acharya, 2009: 17). Uništavana im je

imovina, hramovi, bilo kakve svetkovine, sve u svrhu toga da se slomi ono „pogansko” u njima i da se preobrate na „pravu” vjeru (Wheless, prema: Acharya, 2009: 19):

Propadanjem i propašću Rimskog Carstva kršćanska je religija rasla i širila se među barbarskim razaračima Rima. [...] Rijetko tko je osim svećenika znao čitati. [...] Biblija je postojala samo na hebrejskom, grčkom i latinskom, pa mase o njoj nisu znale ništa osim onoga što se čulo od svećenika, koji su im govorili da joj moraju vjerovati ili će u protivnom biti mučeni i ubijeni u ovom životu, a zauvijek prokleti u ognju pakla nakon smrti. Ne čudi stoga što je vjera pod takvim iznimno povoljnim uvjetima cvjetala.

Međutim, Crkva je uvidjela da ne može tek tako iskorijeniti stoljetne običaje i tradicije, stoga je neke odlučila prihvatiti kao dio kršćanskih svetkovina, a neke je asimilirala u samu vjeru kao da su tamo od samog početka, Bogomdani.

Takav je slučaj sa Božićem. Originalno, u doba adventa i oko 25. prosinca stari su narodi slavili zimski solsticij, a istovremeno je to označavalo početak novog doba (što kasnije postaje Nova godina, o čemu će biti riječi kasnije). Zima je bila veliki neprijatelj prepun hladnoće i tame, a tamo negdje oko Noći vještica, pri početku studenog, vjerovalo se da zemljom počinju lutati zlodusi i demoni (Kolman-Rukavina, Mandić, 1961). Bilo je potrebno obraniti se od tog „zla” i pronaći simbole u prirodi koji predstavljaju ustrajnost i opstanak usred mraka, kao i štovanje sunca. Stari narod Germana slavio je *Yule*, proslavu koja je započinjala u vrijeme zimskog solsticija. Očevi i sinovi bi dovukli najveću kladu drva koja je morala gorjeti tijekom čitavih 12 dana slavlja jer je označavala svijetlo i nadu u novo razdoblje, kao i želju za plodnom godinom. Također su unosili neko zimzeleno drvo u kuće, simbol opstanka i superiornosti nad zimom, te se ono ukrašavalo isprva jabukama, a kasnije raznim ornamentima i detaljima. Zimzeleno drveće je za Grke, Rimljane, Nordijce i narode Bliskog istoka simboliziralo sunčanog boga koji se vječno pomlađuje (Kolman-Rukavina, Mandić, 1961: 142). Taj običaj koji je bivao sve raskošniji i očuvao se do dan danas, svoje porijeklo izgubio je u slavlju rođenja Isusa, ali čak i taj dominantni vjerski običaj se guši u modernoj kapitalističkoj božićnoj groznici.

Nadalje, tih 12 dana trajalo je slavlje kao da nema sutra – pijančevanje, zabava, ples i gozba, sve u svrhu toga da se odagnaju zimska hladnoća i mrak, kao i zli dusi (*Pagan Origins of Christmas and Tradition History*, 2018).

U starome Rimu također se slavilo tjedan dana prije solsticija, iako rimska zima nije bila ni upola oštra kao germanska. Riječ je o Saturnalijama, održavanima u čast boga Saturna čiji je grčki ekvivalent Kronos ili Kron (festival se nazivao Kronia). U to vrijeme, razvratnost je bila u punom zanosu, jelo se i pilo te su se brisale klasne granice u društvu – svi, i rob i gospodar, i političar i seljak su bili jednaki. Saturnalije su bile popularne među pukom, dok su u isto doba suncostaja viši staleži Rima štovali kult boga Mitre čiji je rođendan padao na 25. prosinca. Mitraizam je, smatraju autori

Acharya i Wheless, bio najpopularnija i najraširenija poganska religija toga vremena, a korijene vuče iz Irana, Perzije i Indije da bi 65.-63. godine pr. Kr. zahvatila Rimsko Carstvo. Nadalje, autorica naglašava da se sam Vatikan zasniva na papinstvu Mitre te da je kršćanska religija, pored Mitrinog datuma rođenja, pobrala mnogo poganskih predaja tog kulta (osobito vezanih uz život Isusa) i uvrstila ih u svoja vjerovanja (Wheless, prema: Acharya, 2009: 126-127).

Što se tiče staroslavenskog poganstva, njihova tradicija miješala se s onom ostalih poganskih Europljana. Moglo bi se reći da su stari narodi štovali iste stvari – sunce, život, božanstva plodnosti, prirodne sile – samo na drugačije načine, a to se pogotovo očitovalo nakon što bi jedan narod osvojio drugog i preuzeo tuđu kulturu (sjajan primjer za to su Rimljani i Grci).

Slaveni su svetkovali Božić na sličan način kao i Germani – na Badnjak bi se rano ujutro posjekao hrastov ili cerov panj (badnjak) koji bi se navečer zapalio i ljudi su uz njega bdijeli cijelu noć (Kolman-Rukavina, Mandić, 1961: 138):

U mnogim su se krajevima ložila dva ili tri takva badnjaka. Kad su bila dva, onda je prva klada predstavljala staroga boga sunca, a druga mladoga božić. A kad su bile tri klade, onda je prva badnjak, muškarac, druga badnjačica, žena, a treća dijete Božić. Još dugo poslije pokrštenja Slaveni su ostali pri svojim starim običajima, pa su i te svoje badnjake nazivali kršćanskim imenima: Josipom, Marijom i djetetom Isusom-Božićem.

Badnjaci su se štovali na način da ih se polijevalo pićem, zasipalo žitom i na njima se pekla božićna pogača. Uz to, po njima se lupkalo i klatilo tijekom noći zato da bi se otjeralo zloduhe i da Božić neometano može doći. Blagdan Božića slavio se četiri dana, od čega su kršćani smislili smislili Badnjak, Božić i Stjepanje (komemorirajući prvog kršćanskog mučenika), a četvrti, „ženski dan” kršćani su odbacili iz „moralnih” razloga jer je bio vezan uz misterij erotike, plodnosti i rađanja (Kolman-Rukavina, Mandić, 1961: 140).

U Hrvatskoj se običaj darivanja i kićenja drvca po germanskom uzoru ustalio tek u 18. stoljeću, no autori Kolman-Rukavina i Mandić tvrde da simbolika zimzelenog božićnog drvca proizlazi iz prastarog mita o Stablu života i plodnosti (što je na koncu utjecalo i na kršćanski mit o stablu u Edenskom vrtu) te da su se drvca još u davnini ukrašavala raznim biljnim plodovima ne bi li se osigurali opstanak i plodnost u idućem dobu.

3.2. BOGOJAVLJENJE

Čuvši za rođenje nebeskog djeteta Isusa, tri su maga – Baltazar, Melkior i Gašpar – poslani da mu odaju počast i donesu darove. Do Betlehema ih je vodila zvijezda na nebu te su Božjeg Sina našli pod tom zvijezdom. Nekad je svetkovina Bogojavljenja bila dio Božića i održavala se također 25. prosinca, no u 5. stoljeću Crkva je odijelila ta dva blagdana tako da je Bogojavljenje bilo 6./7. siječnja;

iako se u grčkoj pravoslavnoj crkvi Božić i danas slavi kad i Bogojavljenje (Kolman-Rukavina, 1961: 149).

Motiv sveta tri kralja ili *maga*, putujuća poklonika s istoka, prisutan je prije kršćanskog mita (Bešker, 2004: 57):

Najstariji sačuvani likovni prikaz bogojavljenjskih poklonika s istoka, stvoren još u 2. st. može se vidjeti u Rimu u katakombama Sv. Priscile uz Solnu cestu, drevnu viju Salariju. I taj prikaz – nastao u doba kada je kršćanstvo povremeno bilo izlagano progonima, jer nije htjelo suživjeti s božanskim kultom državnog poglavara – svjedoči nedvojbeno koliko je rano i duboko urastao motiv Bogojavljenja, blagdana koji se sada u gotovo svemu kršćanstvu slavi 6. siječnja i koji se u narodu najčešće spominje kao Sveta Tri Kralja.

Bogojavljenje je, dakle, bilo dio božićnog slavlja – u starom Egiptu održavalo se petnaest dana nakon zimskog solsticija; odnosno prema mitu je božica Izida (Isis) 5. siječnja rodila novog Ozirisa-Harpokrata, boga izlazećeg sunca. Na taj dan se i voda Nila pretvarala u vino.

U staroslavenskoj tradiciji, za Bogojavljenje se po treći put palila klada, badnjak, i kod nje se bdijelo čitavu noć. Kad bi svanulo sunce, odlazilo bi se na rijeku okupati se u hladnoj vodi što je, kao i simbolika krštenja vodom, označavalo pročišćenje i novi početak. Autori Kolman-Rukavina i Mandić objašnjavaju da je ovaj običaj ustvari svetkovina blagoslova vode pri kojoj bi svećenik u rijeku, jezero, itd. uronio križ ili kakav drugi „magičan” predmet i na taj način blagoslovio vodu u kojoj bi se vjernici umili ili okupali (Kolman-Rukavina, Mandić: 1961: 151).

Bogojavljenje se također pojavljuje u već spomenutom kultu praindijskog Mitre koji je po mnogočemu Isusov prethodnik. Štovan kao bog sunca i stvoritelj, Mitru je rodila djevičanska majka Zemlja na obali rijeke, u sjeni Svetog drveta života. Njegovom rođenju došli su prisustvovati planinski pastiri te su mu darovali janjad iz svoje stoke (Kolman-Rukavina, Mandić: 1961: 151).

No, u nekadašnjem Rimskom Carstvu Bogojavljenje se drugačije manifestiralo – to je bio blagdan vještice Befane (također zvane „Božićna vještica”) koja bi (spuštajući se niz dimnjak) 5. siječnja „dobroj” djeci donosila darove i ostavljala ih u čarapama, a neposlušne bi odnosila sa sobom u vreći. Prije Befane, objašnjava Bešker, štivala se božica Diana – letjela bi nad poljima u pratnji žena i davala im svoj blagoslov plodnosti za iduće ljeto (Bešker, 2004: 55):

Crkva je od djevice Diane nešto prihvatila, a nešto odbacila. U simboliku svoje Djevice, Bogorodice, preuzela je mjesec nad kojim je nekada stajala Diana, a sada stoji Marija.

Stoga, Bogojavljenje ne potječe od Boga, Isusa ili Evanđelja. Kao i Božić i Uskrs, ovaj blagdan ima „poganske” temelje iz predkršćanskih kultova i religija.

3.3. USKRS

Motiv ponovnog rađanja i uskrsnuća, osobito božanskog, prisutan je u mnogim predkršćanskim kultovima, misterijima i vjerama. Prema Biblijskoj priči, Isus je nosio svoj križ do brda Golgote i na tom putu je imao četrnaest stanica. Na Golgoti je zatim razapet zajedno s još dvojicom razbojnika i nakon smrti odnesen u grobnicu. Tri dana poslije, Isus je uskrsnuo, a ispred groba ga je čekala Marija Magdalena. Pobjeđivši smrt, Krist se ponovno susreo sa svojim apostolima da bi zatim bio uznesen na nebo, natrag k Bogu Ocu. Njegova smrt simboličan je prikaz otkupljenja grijeha čovječanstva.

Iako je Uskrs za kršćane najvažnija svetkovina, pobjeda nad smrću i vraćanje u život zaista nije ništa novo. Kršćanski Uskrs se svake godine određuje prema prvoj nedjelji nakon punog mjeseca koji pak slijedi nakon proljetnog ekvinocija. Kao i zimski solsticij, i proljetna je ravnodneвица predstavljala opstojnost sunca koje je bilo štovano kao stvaratelj života. Pradavno značenje ovog rituala bio je povratak vegetacije i života nakon zime, što se očituje u mnogo kultova jer su ratarstvo i poljoprivreda bili ključni za opstanak neke zajednice. Izmjena godišnjih ciklusa za ljude je bila poput magije i morali su personificirati prirodne sile zato da bi se s njima povezali i da bi sve promjene kroz koje prolaze imale smisla. (Bešker, 2004: 94). Jedan od legendi uskrsnuća je ona o Atisu i Kibuli, božanskom paru iz Frigije. Atis je bio bog bilja i vegetacije, a Kibula božica plodnosti. Spletom okolnosti Atis pogiba u rano proljeće i narod u tom razdoblju od 3 dana žaluje dok ga ne uskrisi Kibula i tada se slavi njegov povratak u život (Kolman-Rukavina, Mandić, 1961: 86).

Mit o Atisu i Kibulu vrlo je sličan babilonskoj priči o Ištar i Tammuzu te iz njega djelomično potječe i Božić. Naime, Tammuz kao bog vegetacije u ljeti umire zbog mezopotamskih suša i silazi u podzemlje gdje se ženi za Ereškigalu, podzemnu božicu. Ištar, božica plodnosti, kreće u podzemlje i prolazeći kroz sedmera vrata, na svakima ostavlja dio sebe, stoga na kraju ostaje potpuno gola kao suha zemlja. Ereškigal na nju baca šezdeset bolesti zbog čega ljudi na površini obolijevaju, gladuju i umiru. Naposljetku, ostali bogovi se zabrinu i naređuju Ereškigal da ih oboje oslobodi. Ištar nazad dobiva svaki dio odjeće i ukrasa koji je ostavila te se zajedno s Tammuzom u obliku novorođenčeta vraća na zemlju za vrijeme zimskog suncostaja. Ljeta u Mezopotamiji su vruća i pogubna za biljke, stoga se vegetacija (koja je prikazana kao Ištarina odjeća) vraća tek nakon jesenskih kiša i poplava – u prosincu za vrijeme solsticija. Iz tog razloga, mnogi autori smatraju da datum Isusovog rođenja između ostalog potječe iz ovog babilonskog mita (Kolman-Rukavina, Mandić, 1961: 85). Ištar je kod Sumerana bila zvana Inanna, a kod Kanaanaca⁵ Astarta. Njezino ime je također kod Nordijaca bilo Eoster ili Ostara, božica zore i bio joj je posvećen mjesec Eostur-Monath zbog čega je Uskrs danas u engleskom jeziku *Easter* (Bešker, 2004: 100).

5 Kanaanci – jedan od starih naroda poput Feničana i Asiraca koji je živio na području današnje Palestine i Libanona prije doseljenja Izraelaca (<https://hr.wikipedia.org/wiki/Kanaan>)

Kult uskrsnuća štovan je i u starom Egiptu te u antičkoj Grčkoj. Egipatski bog Oziris obožavan je kao putujući učitelj i dobročinitelj te kao vladar i sudac mrtvima. No, drugi bogovi su kovali protiv njega urotu i na koncu ga ubili – bog Set ga je razderao na četrnaest komada, koliko je Isus imao postaja na svom križnom putu. Ozirisove dijelove traži božica Isis i vraća ga u život, a na svakom mjestu gdje bi pronašla jedan njegov komad tijela, osnovala bi „postaju-kapelu”. Ozirisovo uskrsnuće je za Egipćane značilo otkupljenje njihovih grijeha te nadu u besmrtnost (Acharya, 2009: 122 i Kolman-Rukavina, Mandić: 1961: 166). Grčkog boga vina Dioniza (Bakha) Titani su rastrgali na također četrnaest dijelova, ali ga je oživjela Demetra, božica plodnosti i žetve, pa je i on usksnuo.

Stoga, kult uskrsnuća „poganski” su narodi poznavali davno prije kršćanstva. Dapače, mit o Isusovom uskrsnuću potječe upravo iz tih vjerovanja, dok se od njih nije oštro odijelio kao jedina „prava vjera”. No, otkud dolaze motivi pisanih jaja i kunića, neodvojivi od modernog kršćanskog Uskrsa?

Jaje je oduvijek bilo simbol novog života, plodnosti i ponovnog rađanja. Stari Slaveni su bojali uskrsna jaja – pisanice – mnogo prije navale kršćanstva. Taj običaj se, ne mogavši se otrgnuti od poganske tradicije, ustalio s „novim“ kršćanskim vjerovanjima. Jaja su se šarala kao simboli plodnosti, a mladi su ih među sobom razmjenjivali, osobito na dan Pobušenog ponedjeljka ili Družičala kada se slavio drugi ponedjeljak nakon Uskrsa na spomen mrtvih (Kolman-Rukavina, Mandić, 1961: 172). Bešker pridodaje da su ljudi pokapani u fetalnom položaju s jajem na prsima kako bi mogli prijeći u novi život, trudne Rimljanke nosile su jaje na trbuhu da bi prorekle spol dijeteta, francuska nevjesta morala bi stati na jaje prije nego bi zakoračila u novi dom zato da bi mogla rađati, i sl. Iz Poljske pak potječe legenda o Isusovoj majci koja je, moleći rimske vojnike pod križem na kojem je razapet, davala jaja ne bi li bili milostiviji prema njezinom sinu. Navodno su od njezinih suza jaja dobila šarene boje. U još jednoj legendi, Marija Magdalena je nakon Isusove smrti čekala ispred njegova groba s košaricom jaja, pa kada je on uskrsnuo, jaja su zadobila dugine boje (duga je u mnogim religijama diljem svijeta simbol preporođenja i novog početka) (Bešker, 2004: 102).

Zec, pak, je jedan od simbola spomenute božice Ištar ili Eoster (Bešker, 2004: 110):

U više religija on [zec] je viđen kao još jedan simbol plodnosti, stoga je bio poštovan u Egiptu (kao inkarnacija raskomadanog i uskrslog Ozirisa) i drugdje na Levantu, pa i na dalekom istoku u Kineza (taoistički simbol Mjeseca) te kod Germana, gdje je bio posvećen božici Eostri.

Prema mitu, Eoster je jednu pticu pretvorila u zeca koji je nosio šarena jaja i iz njih se preporučala sva priroda. No, danas su zec i pisanice ostali prisutni samo kao dio uskrsnjeg marketinga.

3.4. Blagdan Duhova i Duh Sveti

Duhovi (Pedesetnica) su kršćanski blagdan koja se obilježava pedeset dana poslije Uskrsa, između 10. i 13. svibnja. Taj dan se svetkuje silazak Duha svetoga nad Isusove učenike koji ih prosvjetljuje i obdaruje sa znanjem mnogih jezika kako bi mogli širiti Božju riječ diljem svijeta; što je doista pogodan mit za brzo širenje monoteističke, spasenjske religije narodima koji to uopće nisu trebali.

Duh sveti je dio Presvetog Trojstva zajedno sa Bogom i njegovim sinom Isusom, često prikazan u obliku goluba te ima svrhu posrednika između neba i zemlje, tj. boga i ljudi (Kolman-Rukavina, Mandić, 1961: 180). Prema legendi, Duh sveti kao golub je sišao nad djevicu Mariju i ona je po njemu rodila Dijete Božje. Božanstvo ili božanski glasnik u obliku ptice prisutan je i u drugim, predkršćanskim vjerama, primjerice u egipatskoj gdje se božica Izida pretvorila u pticu prilikom Ozirisove smrti, a sama duša (na staroegipatskom *ba*), prikazivana je kao ptica s ljudskom glavom (Moreman, 2014: 10). Slaveni, Germani i Grci zamišljali su umrle duše kao ptice što odlaze na nebo. Na taj način, ljudi su često personificirali ptice kao glasnike ili duše umrlih baš zbog njihove sposobnosti letenja u nebo što je onda, a vjerojatno i danas, doista bilo tajanstveno i nedokučivo.

Neki religiozi osporavaju jednobojstvo kršćanstva upravo zbog svetog trojstva – Oca, Sina i Duha svetog. Iako Duh i Isus nisu sasvim izjednačeni s Bogom (iako i to uvijek može biti predmet rasprave), oni su i dalje dio jednoga Boga (Kolman-Rukavina, Mandić, 1961: 180):

I to vjerovanje [tri osobe u jednom bogu] ima svoje prethodnike u trijadama starih religija, naročito egipatskoj i indijskoj. [...] Staroegipatski teolozi su smatrali da više bogova može biti povezano u jednom božanskom liku. Te su trijade često imale oblik porodice: bog, otac, božica majka i dijete sin. Oziris, Izida i Hor bili su takva trijada.

Kasnije u Egiptu (14. i 12. st. pr. Kr.) stvoreno je novo božansko trojstvo: Re – razum, Ptah – tijelo i Amon – duh ili stvaralačka riječ, a ono je evidentno u današnjim kršćanskim predajama u kojima Bog Otac predstavlja razum, Sin zemaljsko utjelovljenje Boga, a Duh Sveti Božju stvaralačku snagu (Kolman-Rukavina, Mandić, 1961: 181).

Nadalje, kršćanstvo ima veliki broj svetaca i blaženika koji se štiju poput manjih božanstava unutar politeističke religije, a većina njih dolazi od seoskih predkršćanskih bogova: zaštitnici i lokalni patroni zajednica, pogotovo sela, dolaskom kršćanstva su zamijenjeni likovima svetaca i svetica. Usprkos tome što je kršćanska vjeroispovijest proglašena državnom religijom u Rimu, prastare tradicije i običaji ostali su neiskorjenjivi i još uvijek su dio današnjih slavlja, iako im se pravi smisao i značaj gube u prošlosti. Stoga, za Crkvu najbolje je bilo postupno asimilirati ono čega se ne može riješiti i na kraju to smjestiti unutar kršćanskih predaja jer su se tako i narodi lakše podvrgavali (Kolman-Rukavina, Mandić, 1961: 182).

4. ISUS KRIST

U postojanje Isusa kao Spasitelja najčešće se nimalo ne sumnja. On je jedan jedini Božji Sin, Mesija, otkupitelj grijeha ljudi koji je umro za nas na križu. Međutim, iz prethodnih poglavlja vidljivo je u kojoj mjeri je kršćanstvo „pobralo” prastara vjerovanja i zamotalo ih u monoteističku foliju. U tom smislu, valja pretpostaviti da ni Isus Krist nije bio stvarna osoba – barem ne onakav kakav se spominje u Bibliji. Zna se nešto o tome kada se i gdje rodio – iako mu je datum rođenja kasnije zgodno namješten – do 12. godine se školovao u hramovima, a zatim do 30. godine njegovog života u Evanđeljima nema nikakvih zapisa. Dapače, autorica Acharya ističe da do 150. godine Isus se ne spominje, a do tog vremena on je bio mrtav već 120 godina. Netko tko je Božji Sin razapet na križu ne bi ostao nezapažen povjesničarima ondašnjeg vremena (Waite, prema: Acharya, 2009: 36):

Nijedno od četiriju evanđelja se ne spominje u bilo kojem drugom dijelu Novog zavjeta... Nikada nije otkrivena bilo kakva umjetnina – slika, gravira, skulptura ili kakav drugi trag iz starine – koji bi podastri kakav dodatan dokaz o postojanju tih evanđelja, a koji su nastali prije druge polovice 2. stoljeća. Čak ni istraživanja kršćanskih katakombi nisu uspjela otkriti nikakav dokaz toga tipa... Četiri su evanđelja napisana na grčkom jeziku i prije 3. stoljeća nije bilo njihovog prijevoda na druge jezike.

Nema dokaza ni o postojanju kanonskih evanđelja sve do otprilike 4./5. stoljeća, a njihov proces kanonizacije potrajao je više od tisuću godina (Acharya, 2009: 41).

Ono što dalje upućuje na „neistinitost” lika Isusa su njegova sličnost i karakteristike koje dijeli s drugim mesijama i božanskim figurama, kao što su rođenje od djevice 25. prosinca, spasitelj/otkupitelj čovječanstva, nada u besmrtnost, nositelj dobrote i božje riječi, čudotvorac i iscjelitelj, raspeće na križu i dr.

4.1. Isus Krist i egipatski bog Oziris/Hor

Isusova priča se možda najviše oslanja na onu egipatskog Ozirisa; neki autori tvrde da su njihova učenja identična od riječi do riječi. Ozirijanizam je bio prisutan u drevnom svijetu, uključujući Rim, tisućama godina prije nove ere. U egipatskoj mitologiji Oziris se poistovjećuje s njegovim sinom, Horom, koji je njegovo novo utjelovljenje - „Ja i moj Otac smo jedno” (Acharya, 2009: 122). Oziris je štovan kao Spasitelj, Bog Bogova, Dobri Pastir, zaštitnik vinove loze, vladar i sudac mrtvih i slično. Njegov dolazak nagovijestila su „tri mudraca”, tri zvijezde – Mintaka, Anilam i Alnitak koje u zviježđu Orionovog pojasa pokazuju na Ozirisovu zvijezdu Sirius (Sotis). On je bio putujući učitelj i iscjelitelj koji je civilizirao svijet i dao ljudima nadu u besmrtni život. Acharya i drugi autori naglašavaju da se ozirijanistička predaja velikim dijelom našla u Bibliji, primjerice u Psalmu 23 (*Jahve je pastir moj*) – u egipatskom tekstu „zaziva se Dobri Pastir Oziris da mrtvaca

odvede na *zelene poljane* i *vrutke tihane zemlje nefer-nefer* i okrijepi mu dušu i da zaštitu u dolini smrtne sjenke” (Acharya, 2009: 122).

Kao i Isus, i Oziris prolazi kroz svoju muku ili pasiju kojom on otkupljuje ljudsku grešnost i približava ljude k bogu i besmrtnom životu. Set i ostali bogovi skovali su urotu protiv Ozirisa i ubili ga da bi on oživio kao Hor (Acharya, 2009: 122-123):

- ◆ Hora je rodila djevice Isis-Meri 25. prosinca u špiljskim jaslama pod zvijezdom na istoku, njegovom rođenju svjedočila su tri mudraca
- ◆ u dobi od 12 godina bio je mladi učitelj u Hramu, a s 30 godina ga je krstio „Anup Krstitelj na rijeci Eridan ili Iarutani” (Ivan Krstitelj na rijeci Jordan) kojemu je odrubljena glava
- ◆ imao je 12 učenika
- ◆ činio je čuda, hodao po vodi i podigao El-Azarusa („El-Osirisa”) iz mrtvih (pri čemu se voda Nila pretvarala u vino)
- ◆ održao je „propovijed na gori” i ondje doživio „preobraženje”
- ◆ razapet je između dva lopova, bio zakopan tri dana u grobnici i potom je uskrsnuo
- ◆ zvan je „KRST”, što znači Pomazanik, i „Iusa”, zauvijek pravi sin, „Ptaha”; zatim Mesija, Sin Čovječji, Dobri Pastir, Jaganjac Božji, itd.

Pored svega navedenog, na zidovima hrama u Luksoru su pronađene slike stare oko 3500 godina na kojima je prikazano bezgrešno začće božice Izide (Isis) – začela je po duhu svetom i rodila Hora, a njemu su se došla pokloniti tri maga ili kralja (Acharya, 2009: 123).

Razmatranja autorice Acharye i drugih upućuju na to da je Isus kristijanizirana kopija Ozirisa. Međutim, i Oziris i Isus dijele svoja obilježja sa drugim božanstvima, npr. Atisom iz Frigije (rođen od djevice Nane 25. prosinca, smatran spasiteljem čovječanstva te Božanskim Ocem i Sinom, na Veliki petak je razapet na drvetu, nakon tri dana je uskrsnuo kao Bog), grčkim Dionizom ili Bakhom (rođen od djevice 25. prosinca u jaslama kao Sveto Dijete, smatran putujućim učiteljem i čudotvorcem, pretvarao je vodu u vino, „jelo ga se” ga se u euharistijskom obredu za plodnost i čišćenje, ustao je iz mrtvih 25. ožujka), indijskim Krišnom (također rođen od djevice 25. prosinca pod zvijezdom na istoku, čudotvorac i iscjeljitelj, nauka su mu bile parabole i skromnost, ubijen je oko 30. godine života, njegovi učenici su ga zvali „Jezeus” ili „Jeseus”), Mitra iz Perzije (rođen od djevice, došli su mu se pokloniti pastiri s darovima, žrtvovao se za mir u svijetu, uskrsnuo je nakon tri dana, smatrao se Logosom, Mesijom i Otkupiteljem, njegov sveti dan bila je nedjelja), perzijski/iranski Zoroaster ili Zaratustra (začet od bezgrešne djevice, kršten u rijeci, s 30 godina je

započeo svoju službu, imao je sveti gral, svetkovao se euharistijom) i mnogi drugi (Acharya, 2009: 113-131).

Jedan od razloga zašto je toliko vjerskih likova slično može se objasniti time da je u drevnom svijetu, prije Krista, postojala velika trgovačka i informacijska mreža koja se protezala od Kine do Europe. Također, postojala je i Aleksandrijska knjižnica – hram neprocjenjivih spisa znanja, kultura, vjerovanja, filozofije, itd. Zahvaljujući tome, priča o mesiji, otkupitelju koji dolazi od boga i prolazi kroz muku kako bi ljude očistio od grijeha te ih poveo u besmrtnost, izmjenjivala se i nadopunjavala od zajednice do zajednice, iz kulture u kulturu, dok nije objedinjena isključivo u kršćanskoj predaji, a sve ostalo se proglasilo lažnim i „poganskim” (Acharya, 2009: 113).

Nekada su se navedeni bogovi („božji sinovi”) smatrali povijesnim osobama za koje se vjerovalo da su živjeli tisućama godina – osobito Mitra, Oziris i Zoroaster. No, danas se od svih njih jedino Isus smatra povijesnom osobom od kojeg je započelo razdoblje „nove ere”.

5. ZAKLJUČAK

Zapadna civilizacija je takoreći odrasla na kršćanskim predajama i biblijska se priča propovijedala iz crkve u crkvu, iz stoljeća u stoljeće. Podrazumijeva se da krstimo pri rođenju, zatim krizmamo, redovito ispovijedamo svećenicima i obavljamo ostale kršćanske sakramente bez da se ikad pitamo otkud dolazi ova religija – što je čini toliko *istinitom* i *pravom*? Da li je to Božja, otkupiteljska Riječ koja se, sigurno, širila poput požara? Da li je to Sin koji je umro za naše grijeha, Isus Krist? Ili je to, zlobno rečeno, tek višestoljetno ispiranje mozga?

Božić, Bogojavljenje, Uskrs, Duhovi – ovi, a i ostali kršćanski blagdani, vuku korijene iz paganskih kultova i tradicija. Originalno se za Božić svetkovao zimski solsticij, a datum 25. prosinca je mnogim drevnim mesijama bio rođendan, ne samo Isusu. Ista stvar je s Bogojavljenjem gdje novorođenog božjeg sina posjećuju tri maga ili pastiri te mu donose darove. Uskrснуće, najvažniji događaj za kršćane, već je mnogo puta viđen u drugim vjerama, kao i sam lik Isusa. Krist, otkupitelj i učitelj koji prolazi kroz muku da bi spasio svo čovječanstvo, gotovo je identičan egipatskom Ozirisu, frigijskom Atisu, grčkom Dionizu i drugima.

U početku, odnosno starom, drevnom svijetu sve su religije bile „jednake” - vjerovanja i kultovi su bili izrazito slični jer su ljudi, bez obzira na to gdje žive, štovali iste stvari – sunce, plodnost, mjesne zaštitnike, personificirane bogove prirode i dr. Mnogi od njih su se miješali i stapali u isto zahvaljujući ranije spomenutim trgovačkim mrežama, narodnim i usmenim predajama te kao rezultat pada jednog naroda pod drugim, što se osobito vidi u slučaju Rimskog Carstva. Kršćanska je religija stoga, također poganska. Ona se predstavlja kao nešto novo, nadahnuto „Božjom istinom”, ali je ustvari samo mit skrpan od starijih priča i tradicija koje nisu izumrle; one su u kršćanstvo s vremenom

prihvaćene kao dio vjerovanja. Kakvog smisla ima slaviti rođenje božjeg djeteta svake godine uz sada plastičnu jelku okićenu svim mogućim ukrasima? Ali tradicija se ne propituje, već konzervira.

Crkva, odnosno kršćanstvo zahtijeva jasnu odsječenost i averziju prema onome što ono smatra poganskim, a to su upravo one prastare tradicije koje su se izgubile pod teškim, krvavim mačem naizgled spasenjeske, dobrotvorne religije mira. „Pogansko” je dobilo pogrdno, loše značenje, nešto što je svojstveno za barbare, divljake, needucirane duše obmanute politeizmom i kultovima plodnosti. Razlog tome je upravo da bi se prikriilo stvarno podrijetlo kršćanskih svetkovina i da bi se ono uzdiglo nad ostale kao jedina ispravna religija. Kršćanstvo nije ništa doli sinkretizam prijašnjih vjera i tradicija, ali utjelovljenim pod novom, ispravnom, monoteističkom sakralnošću koja je nakon višestoljetnog prisiljavanja naroda i djelomično uspješnog iskorjenjivanja poganstva uspostavila svoju vlast sijući strah od nevjere u jednog Boga.

6. POPIS LITERATURE I KORIŠTENIH IZVORA

- ◆ Acharya, S. (2009) *Plan Krist: kako je skupina urotnika iz misterijskih škola, religijskih organizacija i masonskih loža stvorila državnu religiju kojom su zavladaali Rimskim Carstvom i svijetom*, TeleDISK d.o.o., Zagreb
- ◆ Bešker, I. (2004) *Goli blagdani*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb
- ◆ Durkheim, E. (1912) *The Elementary Forms of Religious Life*, The Free Press, USA
- ◆ Jones, Alun R. (1986) *Emile Durkheim: An Introduction to Four Major Works*, Sage Publications, Beverly Hills, CA
<http://durkheim.uchicago.edu/Summaries/forms.html#pgfId=6411>
- ◆ Kolman-Rukavina, M., Mandić, O. (1961), *Svijet i život u legendama*, Znanje, Zagreb

- ◆ *Kršćanstvo* (2019) Hrvatska enciklopedija
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34232>
- ◆ Moreman, M. C. (2014) *On the Relationship Between Birds and Spirits of the Dead, Society and Animals*, 1-22
https://www.academia.edu/5112298/On_The_Relationship_between_Birds_and_Spirits_of_the_Dead
- ◆ McNamara Barry, C., Nelson, L., Davarya, S., Urry, S. (2010) *Religiosity and spirituality during the transition to adulthood*, *International Journal of Behavioral Development*, 34(4): str. 311-324
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.902.9861&rep=rep1&type=pdf>
- ◆ *Pagan Origins of Christmas and Tradition History* (2018)
<https://www.youtube.com/watch?v=i-ileaWlJS8>
- ◆ *Religija* (2019) Hrvatska enciklopedija
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52381>
- ◆ Thompson, K. (2018) *The Marxist Perspective on Religion*, 10.7. 2018.
<https://revisesociology.com/2018/07/10/marxist-perspective-religion/>
- ◆ Walter, P. (2003) *Kršćanska mitologija*, Scarabeus-naklada, Zagreb
- ◆ Weber, M. (1922) *The Sociology of Religion*, Digital Library of India
<https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.6718/page/n215>